

ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНО-ПАРАМЕТРИЧНОГО МЕТОДУ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Славинська М. А.

У статті автором запропоновано організаційні заходи і тактичні прийоми проведення такої слідчої (розшукової) дії, як слідчий експеримент на основі системно-параметричного методу А.І. Уйомова. При описанні автор розкриває алгоритм застосування та використання під час проведення слідчого експерименту.

Ключові слова: слідчий експеримент, організація, організаційне забезпечення, тактичні прийоми, системно-параметричний метод, відтворення.

В статті автором пропонується організаційні заходи і тактичні прийоми проведення такого слідственного (розыскного) действия, как следственный эксперимент на основе системно-параметрического метода А.И. Уйомова. При описании автор раскрывает алгоритм применения и использования во время проведения следственного эксперимента.

Ключевые слова: следственный эксперимент, организация, организационное обеспечение, тактические приемы, системно-параметрический метод, воссоздание.

Organizational measures and tactical options of carrying out such investigative activities as the investigative experiment which based on the system-parametric method of A.I. Uyomov are proposed by the author in the article. The author describes algorithm of implementation and use of this method when carrying out the investigative experiment.

Keywords: investigative experiments, organization, organizational support, tactical maneuver, system-parametric method, reconstruction.

Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень виникає потреба в перевірці наявних доказів шляхом проведення такої слідчої (розшукової) дії, як слідчий експеримент. Результативність та якість проведення цієї слідчої (розшукової) дії залежить від того які методи застосовуються для її реалізації. Отже, актуальність цієї статті зумовлена недостатньою науковою розробленістю, яка призводить до зниження якості та результативності досудового розслідування.

Розкриттю проблематиці проведення відтворення обстановки й обставин події у вигляді слідчого експерименту висвітлювали вчені - криміналісти та процесуалісти: Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, М.А. Салтевський, К.О. Чаплинський, Т.М. Балицький та ін.

Як відомо, слідчий експеримент - це окрема слідча дія, яка проводиться з метою перевірки можливості і способу вчинення. Автором запропоновано застосувати "Системно-параметричний метод" А.І. Уйомова [1] з урахуванням умов КПК України [2] для проведення такої складної слідчої (розшукової) дії, як слідчий експеримент.

Суть системно-параметричного методу А.І. Уйомова полягає в тому, щоб отримати взаємозв'язок та досягти позитивного результату. Головною метою зазначеного методу є системний підхід, який виявляє взаємозв'язок доказів. Конкретизує ці докази та виявляє додаткові.

Правила застосування зазначеного методу такі.

1. Чітке дотримання визначеного плану (сценарію) проведення такої слідчої (розшукової) дії, як слідчий експеримент.

2. Виявлення взаємозв'язку між свідченнями (речовими доказами) та підозрюваним.

Умови застосування зазначеного методу:

1) провідна роль відводиться слідчому чи прокурору, який повинен ініціювати, організувати та спланувати результативне проведення слідчого експерименту;

2) неухильно дотримуватися Конституції України та кримінального процесуального кодексу України.

Перевагами застосування зазначеного методу є те, що він:

- допомагає суб'єктам досудового розслідування з'ясувати деталі події;

- у ході правильно організованого слідчого експерименту підтверджуються чи навпаки не підтверджуються слідчі версії;

- забезпечується наочність сприйняття події.

Недоліками застосування зазначеного методу є те, що:

- труднощі на підготовчому етапі у відтворенні точної моделі обстановки місця події;

- потрібен точний та якісний розрахунок сил і засобів для повної реконструкції події.

Очікуваними результатами від процесу застосування зазначеного методу є те, що він сприятиме:

- підтвердженню або спростуванню слідчої версії (також можливий нульовий результат слідчого експерименту);

- припущенню нових ідей, які ще не були розглянуті та відпрацьовані у процесі досудового розслідування;

- забезпеченню об'єктивності досудового розслідування;

- забезпеченню якості та результативності процесу досудового розслідування.

Необхідні матеріали для застосування зазначеного методу - техніко-криміналістичне обладнання. Строк активного застосування методу - від 30 хвилин до кількох годин.

Отже, необхідно підкреслити, що провідна роль відводиться слідчому. Саме він повинен продумати кожен етап проведення слідчого експерименту, для забезпечення ефективності цієї слідчої (розшукової) дії. Вкрай необхідно наукове обґрунтування, а саме застосування системно-параметричного методу.

Алгоритм застосування системно-параметричного методу А.І. Уйомова є таким.

Відповідно до ст. 240 КПК України до числа обов'язкових суб'єктів слідчого експерименту належать слідчий (прокурор), поняті, особи, чії показання з відтворення дії, та захисник. До числа учасників слідчого експерименту, які запрошуються за ініціативою слідчого (прокурора), закон відносить підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка та спеціаліста.

На підготовчому етапі слідчий або прокурор, переконавшись у необхідності проведення такої слідчої (розшукової) дії, як слідчий експеримент, повинен вирішити

питання про можливість:

- відтворення (моделювання) обстановки, максималь-но наближеної до тієї, у якій відбулися дії або події, які потребують перевірки;

- відтворення (моделювання) суб'єктивних, психофі-зіологічних факторів;

- відтворення (моделювання) самих дослідних дій;

- проведення експерименту з погляду процесуальних

і етичних вимог;

- проведення слідчого експерименту.

Слідчий або прокурор повинен чітко визначити мету проведення слідчого експерименту та можливість його проведення. Потрібно врахувати, які нові докази можуть бути отримані. Найчастіше слідчий експеримент прово-дять для з'ясування:

- відповідності показань будь-якого учасника процесу в умовах реальної обстановки місця події;

- можливості бачити або чути будь-що за певних умов;

- можливості існування певного явища, об'єктивної можливості певної дії;

- можливості здійснити ту чи іншу дію;

- можливості здійснити певні дії протягом заданого часу;

- як саме відбувалась певна подія;

- наявності певних професійних навичок;

- механізму події, що відбулися, та механізму слі-доутворення;

- місцезнаходження й дислокації слідів злочину [9 с. 68].

Наступними діями є складання детального плану (сце-нарію) проведення слідчого експерименту із зазначенням конкретних завдань та термінів; визначення необхідності залучення до проведення слідчого експерименту спеці-аліста; визначення кількості епізодів експериментального дослідження для врахування кількості понять. Перед проведенням слідчого експерименту слідчий або прокурор обов'язково повинен побувати на місці, ознайомитись з обстановкою, для врахування всіх деталей майбутньої реконструкції. Слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ним володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора, яке розгля-дається в порядку, передбаченому КПК України.

Складання плану проведення слідчого експерименту передбачає такі кроки.

1. Визначити коло учасників слідчого експерименту з визначенням ролі кожного з них (слідчих, оперативних працівників, помічників слідчого, статистів, спеціалістів (фахівців), понять та ін.) та забезпечити їх явку. Кри-мінальний процесуальний закон дає вичерпний перелік випадків залучення понять, серед таких слідчих дій є проведення слідчого експерименту (ст. 240 КПК).

2. Визначити техніко-криміналістичне забезпечення при проведенні слідчого експерименту з урахуванням особливостей кримінального провадження, місцевості (засоби зв'язку, технічні засоби: освітлення, оптичні, вимірювальні, фіксації дослідження, тобто апаратура, пристрої, матеріали і приладдя) та перевірити їх готов-ність.

3. Підготувати запитання, які необхідно поставити особам (підозрюваний, свідок, потерпілий, захисник, представник), з діями яких пов'язаний слідчий експе-римент. Визначити коло та послідовність питань, які необхідно з'ясувати.

4. Визначити послідовність слідчого експерименту та врахувати, щоб при цьому не створювалася небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижують їхню честь і гідність, не завдається шкода.

На основному етапі відбувається власне процес про-ведення слідчого експерименту, в основі якого покладе-но системно-параметричний метод. Під час проведення такої слідчої дії, як слідчий експеримент, потрібно виявити взаємозв'язок між свідченнями, доказами та виявленням нових доказів та фактів.

Рекомендовано використовувати для фіксації подій при проведенні слідчого експерименту відеозапис, тому що не завжди в слідчого є можливість помітити вираз обличчя, жести, фрази та інші маніпуляції учасників слідчого експерименту, які в подальшому, при перегляді відеозапису можуть мати значення при розслідуванні кримінального провадження.

У визначений день на місці проведення такої слідчої (розшукової) дії, як слідчий експеримент, слідчий чи прокурор проводить детальний інструктаж з усіма учас-никами слідчого експерименту з роз'ясненням прав та обов'язків присутніх осіб та ролі кожного з них. Потім запитує осіб, чиї показання будуть перевірятися, або підозрюваного, чи згодні вони взяти участь у слідчій дії. Після цього слід роз'яснити їхнє конституційне право не свідчити проти самої себе та своїх близьких родичів (ст. 63 Конституції, ст. 18 КПК). Свідок та потерпілий, які досягли віку кримінальної відповідальності, попереджа-ються про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань, а свідок - також за відмову від дачі показань. Потрібно врахувати, що Конституція (ст. 63) і КПК (ст. 42, 240) надають право підозрюваному не свідчити проти самого себе і своїх близьких родичів. Отже, згода на участь у слідчому експерименті є правом підозрюваного, а не обов'язком. Відмова підозрюваного брати участь у проведенні слідчого експерименту, да-вати будь-які пояснення, пов'язані з проведенням цієї слідчої дії, виключає можливість проведення слідчого експерименту.

Захисник зобов'язаний використовувати всі зазначені в законі засоби і способи захисту з метою з'ясування обставин, що виправдовують обвинуваченого або пом'як-шують його відповідальність, і надає обвинуваченому необхідну юридичну допомогу (ст. 60 КПК).

Спеціаліст (фахівець) за дорученням слідчого чи прокурора має право проводити вимірювання, фотогра-фування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення місця або окремих речей, знімати відбитки, виготовляти зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження і які не були визначені при першочерговому огляді місця події. Також спеціаліст має право під час проведення слідчого експерименту робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу. Участь спеціаліста обов'язково зазначається в протоколі проведення слідчого експерименту, який підписує він та інші учасники.

Потрібно врахувати таке поширене явище, як штучне створення причин і умов ігнорування участі в проведенні слідчого експерименту або дострокове припинення уча-сті суб'єктів кримінального процесу та за можливістю запобігти цьому. Під час проведення слідчого експе-рименту слідчий чи прокурор складає детальний протокол згідно з вимогами ч. 6 ст. 240 КПК України. Крім того,

у протоколі докладно викладаються умови й результати слідчого експерименту із зазначенням всіх учасників.

Результати слідчого експерименту можуть бути позитивними або негативними. Позитивний результат означає, що певні дії можуть бути зроблені за відповідних умов, а явища або подія могла існувати, відбуватися в дійсності. Негативний - свідчить про неможливість учинення певних дій і існування події, явища за певних умов. Може бути отриманий і нульовий результат цієї слідчої дії, коли в ході експерименту не вдалося ані підтвердити, ані спростувати те чи інше припущення [6, с. 464]. Потрібно зазначити, що будь-який результат має значення для встановлення об'єктивної істини та створення нових слідчих версій.

Підбиваючи підсумки, необхідно зазначити, що наведений алгоритм дій, пов'язаних із проведенням слідчого експерименту, створено на основі системно-параметричного методу. Також зазначений метод забезпечує більш глибоке розуміння цієї слідчої (розшукової) дії, а в подальшому сприятиме ефективному досягненню результату в процесі досудового розслідування та розкриттю злочину.

Література

1. Уёмов А.И. Системный подход и общая теория систем / Авенир Иванович Уёмов. - М.: Мысль, 1978. - 272 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України": чинне законодавство з 19 листопада 2012 року: (офіц. текст). - К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. - 382 с. - (Кодекси України).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. ; за заг. Ред..

В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. - Х. : Право, 2012. - 768 с.

4. Чернецький О.К. Прогностична діяльність слідчого при проведенні слідчого експерименту // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия "Юридические науки". - Т. 25 (64). - 2012. - № 2. - С. 232-237.

5. Чернецький О.К. Підготовка до проведення слідчого експерименту // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия "Юридические науки". - Т. 24 (63). - № 1. - 2011. - С. 345-350.

6. Чернецький О.К. Результати слідчого експерименту, та їх доказове значення // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия "Юридические науки". - Т. 26 (65). - № 1. - 2013. - С. 464-471.

7. Балицький Т.М. Учасники слідчого експерименту у кримінальному провадженні України // Науковий вісник Херсонського державного університету. - Вип. 1. - Т. 3. - 2014. - С. 121-124.

8. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Кузьмічов Я.В. та ін. Криміналістика: питання і відповіді. Навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2011. - 280 с.

9. Надибська О.Я. Пріоритети як предмет соціального пізнання: [монографія]. - Одеса: Друкарський дім, Друк Південь, 2010. - 456 с.

10. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина: [підручник] / В.М. Тертишник. - К.: Алерта, 2014. - 420 с.

Славинська М. А.,
ад'юнкт кафедри кримінального процесу ОДУВС
Надійшла до редакції: 16.03.2017

УДК 343.2

ВИКОРИСТАННЯ ЗАЗДАЛЕГІДЬ ІДЕНТИФІКОВАНИХ (ПОМІЧЕНИХ) ЗАСОБІВ ПРИ ДОКУМЕНТУВАННІ НЕЗАКОННОГО ЗБУТУ ТОВАРІВ, ПРЕДМЕТІВ І РЕЧОВИН, ЗАБОРОНЕНИХ ДО ОБІГУ

У статті розкривається сутність та закономірності використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів при документуванні незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу. Аналізуються положення чинного Кримінального процесуального кодексу України, закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", положення криміналістичної тактики та практика роботи органів та підрозділів Національної поліції, на підставі чого виділяються правила використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів. Надається характеристика етапів використання слідчим заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів. Доведено, що використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів є характерною та невід'ємною рисою документування незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу, незалежно від об'єкту (наркотичні засоби, зброя, вибухові речовини тощо).

Ключові слова: кримінальне провадження; негласні слідчі (розшукові) дії; заздалегідь ідентифіковані (помічені) засоби; товари, предмети і речовини, заборонені до обігу.

В статье раскрывается сущность и закономерности использования заранее идентифицированных (помеченных) средств при документировании незаконного сбыта товаров, предметов и веществ, запрещенных в обороте. Анализируются положения действующего Уголовного процессуального кодекса Украины, закона Украины "Об оперативно-розыскной деятельности", положения криминалистической тактики и практика работы органов и подразделений Национальной полиции, на основании чего выделяются правила использования заранее идентифицированных (помеченных) средств. Дается характеристика этапов использования следователем заранее идентифицированных (помеченных) средств. Доказано, что использование заранее идентифицированных (помеченных) средств является характерной и неотъемлемой чертой документирования незаконного сбыта товаров, предметов и веществ, запрещенных в обороте, независимо от объекта (наркотические средства, оружие, взрывчатые вещества и т.п.).

Ключевые слова: уголовное производство; негласные следственные (розыскные) действия; заранее